

NUSIKALSTAMUMAS LIETUVOJE: KO NEPARODO OFICIALIOJI STATISTIKA?

Alfredas Kiškis *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4618
Elektroninis paštas akiskis@mruni.lt*

Pateikta 2008 m. rugsėjo 5 d., parengta spausdinti 2008 m. lapkričio 24 d.

Santrauka. Kaip rodo oficialūs registruotojo nusikalstamumo statistikos duomenys, 2007 metais nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje nukentėjo tik 1,3 proc. gyventojų. Žiūrint į šį skaičių galima manyti, kad nusikalstamumas Lietuvoje nėra didelė problema. Nuo nusikalstamumo nukenčia labai maža dalis gyventojų. Kažkam tiesiog nepasiseka...

Tačiau akivaizdu, kad nuo nusikalstamų veikų nukenčia gerokai daugiau gyventojų, didelė dalis veikų lieka neužregistruotos, o išvados apie nusikalstamumą Lietuvoje dažniausiai daromos remiantis registruotojo nusikalstamumo statistika. Kyla klausimai, kiek iš tikrųjų Lietuvos gyventojų nukenčia nuo nusikalstamų veikų, kokia dalis padarytų veikų užregistruojama, kaip aktyviai nukentėjusieji praneša teisės saugos institucijoms apie nusikalstamas veikas, už kokią dalį padarytų nusikalstamų veikų nusikaltėliai neišvengia bausmės, kaip vertina nusikalstamumą gyventojai ir kaip kinta jų saugumo jausmas?

Šie klausimai ir nagrinėjami straipsnyje. Rezultatai – netikėti teisininkams ir kitiems specialistams, dirbantiems su nusikalstamumu susijusiose srityse, jau nekalbant apie plačiąją visuomenę.

Pagrindinės sąvokos: registruotasis nusikalstamumas, realusis nusikalstamumas, viktimologiniai tyrimai, saugumo jausmas.

IVADAS

Temos aktualumas. Tyrinėti realųjį nusikalstamumą yra svarbu. Tik žinant tikrąjį problemos mastą jai spręsti galima skirti tinkamą dėmesį, išteklius ir parinkti tinkamus metodus.¹ Norint įvertinti taikytų prevencinių priemonių poveikį neužtenka nustatyti registruotojo nusikalstamumo pokyčius – jie gali būti netgi priešingi realiojo nusikalstamumo pokyčiams. Realiojo ir registruotojo nusikalstamumo palyginimas padeda suvokti registruotojo nusikalstamumo statistikos ribotumą. Svarbu ir tyrinėti, kodėl tiek daug nusikalstamų veikų lieka užregistruotos, kiek prie šio proceso prisideda patys nukentėjusieji, kiek teisės saugos institucijos, ką galima padaryti, kad didesnė realiojo nusikalstamumo dalis patektų į oficialią apskaitą. Juk užregistravus nusikalstamą veiką atsiranda didesnės galimybės – didesnė tikimybė,

kad veika bus iširta, nustatytas nusikaltėlis, jam pritaikytos poveikio priemonės, jis bent kurį laiką nebedarys nusikalstamų veikų, didesnė tikimybė, kad bus surasti iš nukentėjusiojo pavogti daiktai, atlyginta jam padaryta žala. Žinoma, jei nemanytume, kad policija dirba prasciau už privačius detektyvus. Daugiau registruojant nusikalstamų veikų tikėtina, kad teisės saugos institucijoms ir nusikalstamumo prevencijai bus skiriama atitinkamai daugiau išteklių.

Svarbu įvertinti, už kokią dalį iš tikrųjų padarytų nusikalstamų veikų nusikaltėliai neišvengia bausmės. Taip mes sužinome, kokią dalį iš tikrųjų padarytų nusikalstamų veikų padariusių asmenų mes veikiame įstatyme numatytais represinėmis priemonėmis. Juk baudžiamojo įstatymo veikimui užtikrinti skiriami milžiniški išteklių.

Svarbu žinoti, kaip gyventojai vertina nusikalstamumą, – jiems tai didelė ar maža problema, – jei norime atsižvelgti į jų nuomonę skirstant demokratinės valstybės išteklius. Svarbu ir reguliariai tyrinėti gyventojų saugumo jausmą, jo pokyčius, kad galėtume prisidėti

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedros docentas.

¹ Rudzkiš T. Latentinės nusikalstamumo dalies prognozavimo klausimu. *Jurisprudencija*. 2008. Nr. 4(106). P. 88.

prie jo didinimo. Saugumo jausmas – tai visų mūsų gyvenimo kokybės dalis.

Šias problemas įvairiais aspektais tyrinėjo ne vienas mokslininkas. Tačiau šiame straipsnyje realaus nusikalstamumo įvertis gautas panaudojus naujo pobūdžio, iki šiol Lietuvoje netaikytą klausimyną.

Tyrimo objektai – realūs nusikalstamumas, jo santykis su registruotuoju nusikalstamumu Lietuvoje, gyventojų saugumo jausmas.

Straipsnio tikslas – pateikti realiojo nusikalstamumo Lietuvoje įverčius, juos palyginti su registruotojo nusikalstamumo duomenimis, ištirti gyventojų saugumo jausmą ir jo pokyčius. Naudojami registruotojo nusikalstamumo ir viktimologinių tyrimų duomenys, taikomi matematinės statistikos, indukcinis-dedukcinis ir kiti metodai.

1. KOKIA DALIS GYVENTOJŲ NUKENČIA NUO NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ?

Pažiūrėję į 2004–2007 metų registruotojo nusikalstamumo Lietuvoje duomenis ir atitinkamus gyventojų skaičius, matome, kad kasmet Lietuvoje nuo nusikalstamų veikų nukenčia apie 1,5 procento gyventojų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Užregistruotų fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje, ir gyventojų skaičiai²

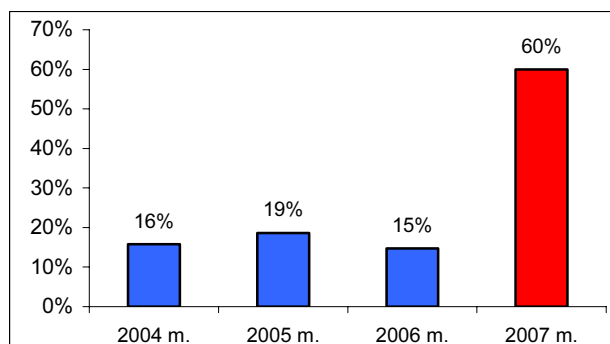
Metai	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.
Gyventojų skaičius metų pradžioje ³	3445900	3425324	3403284	3384879
Nukentėjo nuo nusikalstamų veikų fizinių asmenų ⁴	53988	52366	49737	44590
Nukentėjusių fizinių asmenų dalis, %	1,6%	1,5%	1,5%	1,3%

² Gyventojų skaičius ir nukentėjusių fizinių asmenų skaičiaus palyginimas šiuo atveju nėra visiškai teisingas, nes dalis nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje nukentėjusių fizinių asmenų nebuvo Lietuvos Respublikos gyventojai. Tačiau ši dalis tikėtina buvo tokia maža, kad skaičiavimų rezultatams esminės reikšmės neturėjo. Į šiuos niuansus priversti nekreipti dėmesio dar ir dėl to, kad registruotojo nusikalstamumo statistikoje nėra galimybės išskirti, kiek tarp nukentėjusių fizinių asmenų buvo Lietuvos Respublikos gyventojų.

³ *Gyventojų skaičius metų pradžioje*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010206&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3212&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>> [žiūrėta 2008 06 05]. Čia ir toliau naudojami gyventojų skaičiai metų pradžioje. Teisingiau būtų naudoti vidutinius metinius gyventojų skaičius, tačiau skirtumai tarp šių skaičių yra tokie nedideli, kad čia pateiktų skaičiavimų rezultatams esminės reikšmės neturi. Gyventojų skaičiaus metų pradžioje pasirinkimas skaičiavimams nulemtas išsamesnės statistikos, kurią pateikia Statistikos departamentas apie Lietuvos Respublikos gyventojus.

⁴ *Duomenys apie asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikoje* (Forma 50-SAV). Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistinės ataskaitos. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f50/f50.htm>> [žiūrėta 2008 06 20].

Tačiau reprezentatyvios gyventojų apklausos, kurias atliko įvairios viešosios nuomonės tyrimo kompanijos Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro užsakyimu (toliau NPLC) ir pagal jo parengtus klausimynus, rodo gerokai didesnius nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų gyventojų skaičius (žr. 1 pav.).

1 pav. Respondentų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų N metais Lietuvoje, dalis⁵

Kaip matome 1 paveiksle, gyventojų apklausos parodė, kad 2004–2006 metais nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje nukentėjo po keliolika procentų respondentų. Tačiau **net 60 proc. apklaustų gyventojų teigė, kad jie nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje nukentėjo 2007 metais, t. y. 46 kartus daugiau⁶, negu rodo oficialioji statistika!**

Kodėl tiek daug – net 4 kartus (nuo 15 proc. iki 60 proc.) – padidėjo nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų 2007 metais respondentų dalis?

⁵ **2004 metai.** Reprezentatyvią 15–75 metų amžiaus 1003 Lietuvos gyventojų apklausą atliko Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“ 2005 m. birželio 6–15 d. Inf. šaltinis: *Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit44-NPLC-2005m-vikt-tyr.pdf>> [žiūrėta 2006 03 20]. **2005 metai.** Reprezentatyvią 15–74 metų amžiaus 1006 Lietuvos gyventojų apklausą atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „VILMORUS“ 2006 m. vasario 2–5 d. Inf. šaltinis: *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit53.htm>> [žiūrėta 2007 01 16]. **2006 metai.** Reprezentatyvią 15–75 metų amžiaus 1000 Lietuvos gyventojų apklausą atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „VILMORUS“ 2007 m. kovo 29 – balandžio 1 d. Inf. šaltinis: *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2007 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit56.pdf>> [žiūrėta 2007 06 18]. **2007 metai.** Reprezentatyvią 15–74 metų amžiaus 1001 Lietuvos gyventojų apklausą atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „VILMORUS“ 2008 m. balandžio 10–13 d. Inf. šaltinis: *Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/reng/ren96/ren96-tyrimo-ataskaita.doc>> [žiūrėta 2008 06 18].

⁶ 60 proc. padalinę iš 1,3 proc. gauname 46. Žinoma, toks nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų dalies palyginimas nėra tikslus, nes registruotojo nusikalstamumo statistikoje nukentėjusių asmenų skaičius skaičiuojamas visoms fizinių asmenų amžiaus grupėms, o gyventojų apklausų rezultatai apima tik 15–74 metų amžiaus asmenis.

Pirma, ankstesnių metų Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro viktimologinių tyrimų klausimynuose gyventojai iš pradžių buvo klausiami: Kiek kartų Jūs pats/ pati asmeniškai nukentėjote nuo įvairių nusikalstamų veikų/ nusikaltimų Lietuvoje N metais? Jei respondentas atsakydavo, kad nukentėjo vieną ar kelis kartus, jis toliau buvo klausiamas, ar jis nukentėjo nuo vagystės, ar nuo sukčiavimo, ar nuo plėšimo ir panašiai, ar jis pranešė apie šį incidentą teisės saugos institucijoms ir t. t. Jei respondentas atsakydavo, kad asmeniškai nenukentėjo nuo nusikalstamų veikų/ nusikaltimų Lietuvoje N metais, tai jis į šiuos papildomus klausimus neatsakinėdavo ir pereidavo prie kitų, tolesnių klausimų. Atlikus keletą tyrimų kilo mintis, kad tokia sociologiniuose tyrimuose įprasta klausimų schema gali sukelti rezultatų iškraipymą dėl šių priežasčių. Gyventojai nėra profesionalūs teisininkai, jie labai neaiškiai supranta, kas yra ta nusikalstama veika, ar tai, kas jiems nutiko, buvo būtent nusikalstama veika. Dalis respondentų neprisimena konkrečių atvejų, jei klausiami abstrakčiai – ar nukentėjo nuo nusikalstamų veikų. Tas, kad jie nukentėjo, pavyzdžiui, nuo sukčiavimo, gali ir neprisiminti, jei nėra klausiami konkrečiai – ar nukentėjo nuo sukčiavimo. JAV teisingumo ministerijos užsakymu atliekamuose nacionaliniuose viktimologiniuose tyrimuose respondentai yra klausiami dar konkrečiau, kad galėtų prisiminti, pavyzdžiui, „ar iš Jūsų buvo pavogti drabužiai, televizorius, dviratis ir t. t.“⁷ Dalis respondentų, matydami, kiek daug tolesnių klausimų gali išvengti, jeigu atsakys „ne“ į tą ne visai aiškų klausimą (ar nukentėjo nuo nusikalstamų veikų), gali pasirinkti būtent tokį atsakymą. Dėl šių priežasčių šis klausimas – ar nukentėjo nuo nusikalstamų veikų – tartum šliuzas užkirto kelią aptikti kai kuriuos nusikalstamų veikų atvejus.

Antra, ankstesnių metų Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro viktimologinių tyrimų klausimynuose nusikalstamų veikų sąrašas buvo trumpesnis, nukreiptas į dažniausiai pasitaikančias veikas – vagystes.⁸

Akivaizdu, kad toks veikų sąrašas neapima daug kitų paplitusių nusikalstamų veikų. Be to, ir veikų įvardijimas šiuose tyrimuose buvo gana abstraktus, gerai suprantamas kvalifikuotiems teisininkams, o ne paprastiems žmonėms. Dėl to buvo sistemaiškai peržiūrėta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialioji dalis ir išrinktos nusikalstamos veikos, nuo kurių gyventojai tikėtina gali dažnai nukentėti. Į naująjį 2008 metų tyrimo nusikalstamų veikų sąrašą buvo papildomai įtrauktos turto sunaikinimo ar sugadinimo, kyšininkavimo,

narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimo, viešos tvarkos pažeidimo, neteisėto poveikio elektroniniams duomenims veikos. Iš viso buvo išskirta 10 nusikalstamų veikų rūšių, prie kurių pridėtas klausimas apie kitokias nusikalstamas veikas. Klausimai buvo pateikiami stengiantis laikytis įstatymo leidėjo formuluočių, kur galima jas supaprastinant ar sujungiant kelias veikų rūšis į vieną. Galutinis 2008 metų tyrimo veikų-klausimų sąrašas pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė. Nusikalstamų veikų, apie kurias buvo klausama NPLC 2008 metų tyrime, rūšys

1. Ar iš Jūsų asmeniškai buvo pavogtas ar realiai bandyta pavogti turtą, kurio vertė viršija 130 Lt? 2. Ar Jūs buvote sumuštas arba kitaip smurtaujant Jums buvo sukeltas fizinis skausmas ar padarytas sveikatos sutrikdymas? 3. Ar kas nors tenkino lytinę aistrą prieš Jūsų valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška Jūsų būkle? 4. Ar iš Jūsų buvo pagrobtas turtas, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti? 5. Ar kas nors apgaule (sukčiaujant) iš Jūsų išviliojo turtą ar išvengė turtinės prievolės Jums? 6. Ar kas nors tyčia sunaikino ar sugadino Jūsų turtą, kurio vertė viršija 130 Lt? 7. Ar kas nors neteisėtai sunaikino, sugadino, pašalino ar pakeitė elektroninius duomenis arba apribojo naudojimąsi tokiais duomenimis, ar neteisėtai sutrikdė informacinės sistemos darbą, padarydamas Jums žalos už daugiau nei 130 Lt? 8. Ar koks nors valstybės tarnautojas ar pareigūnas reikalavo iš Jūsų ar provokavo Jus duoti kyšį už veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus? 9. Ar kas nors Jums siūlė, davė ar pardavė narkotinių ar psichotropinių medžiagų nemedicininiais tikslais? 10. Ar teko patirti, kaip kažkas viešoje vietoje išžūliu elgesiu, necenzūriniais žodžiais, grasinimais, patyčiomis arba vandališkais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams ar aplinkai ir trikdė visuomenės rimtį ar tvarką? 11. Ar Jūsų atžvilgiu buvo padaryta kitokia nusikalstama veika/ nusikaltimas, išskyrus anksčiau paminėtus?

Žinoma, tai gana ribotas veikų sąrašas. Jame nėra daug kitų paplitusių nusikalstamų veikų. Tačiau toks nusikalstamų veikų rūšių skaičius yra susijęs su ribotomis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro finansinėmis galimybėmis – kiekvienas klausimas nemažai kainuoja.

2. KOKS YRA REALUSIS NUSIKALSTAMUMAS LIETUVOJE?

Remiantis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinio tyrimo duomenimis⁹ iš 1001 15–74 m. amžiaus gyventojų respondento net 600 asmenų teigė 2007 metais Lietuvoje nukentėję nuo 3

⁷ National Crime Victimization Survey. The Questionnaire. U.S. Department of Justice. Bureau of Justice Statistics <<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/ncvs104.pdf>> ([žiūrėta 2008 06 18].

⁸ Respondentai buvo klausiami, ar jie nukentėjo nuo šių nusikalstamų veikų: vagystė įsibraunant į gyvenamąją patalpą, vagystė iš transporto priemonės, kitokia vagystė, sukčiavimas, plėšimas (smurtinis turto pagrobimas), seksualinė nusikalstama veika (seksualinė prievarta, seksualinis priekabiavimas prie pagal tarybą ar kitaip priklausomo asmens), sunkus sveikatos sutrikdymas (pvz.: sunkus suluošinimas, gyvybei grėsmę turinti liga, didelės dalies darbingumo praradimas), nesunkus sveikatos sutrikdymas (pvz.: sužalojimas, susargdinimas, nedidelės dalies darbingumo praradimas), kitokia nusikalstama veika.

⁹ Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. <<http://www.nplc.lt/ren96/ren96-tyrimo-ataskaita.doc>> [žiūrėta 2008 06 18].

344 veikų. 15–74 m. amžiaus gyventojų skaičius Lietuvoje 2007 metų pradžioje buvo 2 626 939.¹⁰ Sudarę paprastą matematinę proporciją, kurias mokėmės daryti mokykloje, galime įvertinti realųjį nusikalstamumą, t. y. nuo kurių 2007 metais Lietuvoje nukentėjo 15–74 m. amžiaus gyventojai. Jei 1001 15–74 m. amžiaus gyventojas respondentas nukentėjo nuo 3 344 veikų, tai visi 2 626 939 15–74 m. amžiaus Lietuvos gyventojai nukentėjo nuo tiek kartų daugiau veikų, kiek visų 15–74 m. amžiaus Lietuvos gyventojų skaičius yra didesnis už respondentų skaičių. Realusis nusikalstamumas (tiksliau – jo įvertis) bus:

$$3\ 344 \times (2\ 626\ 939 / 1001) = 8\ 775\ 708.$$

Teisėsaugos institucijos 2007 metais užregistravo 39 428 nusikalstamas veikas, nuo kurių nukentėjo 15–74 m. amžiaus gyventojai Lietuvoje.¹¹ Šis kairis yra 223 kartus mažesnis už atitinkamo realiojo nusikalstamumo įvertį ($8775708 / 39428 = 223$).

Taigi, realaus nusikalstamumo 2007 metais, nuo kurio nukentėjo 15–74 m. amžiaus gyventojai Lietuvoje, įvertis yra 8,8 milijono nusikalstamų veikų, t. y. 223 kartus didesnis už oficialų registruotąjį nusikalstamumą.

Žiūrint į tokius didelius skaičius gali kilti mintis, kad realusis nusikalstamumas turėtų būti mažesnis už šį įvertį (8,8 milijono veikų). Tačiau jis gali būti ir didesnis, ir mažesnis už šį įvertį. Yra veiksniai, kurie gali padidinti šį įvertį, ir kurie gali jį sumažinti.

Didinantys įverčio reikšmę veiksniai yra tai, kad klausimuose respondentams buvo išskirtos ne visos galimos nusikalstamų veikų rūšys, o tik 10 atrinktų, tikėtina, dažniausiai pasitaikančių rūšių pridėdam dar klausimą apie kitas veikas. Didesnis nusikalstamų veikų rūšių, apie kurias klausiama, skaičius padėtų respondentams geriau prisiminti atitinkamus įvykius, juos priskirti nusikalstamoms veikoms. Be to, tik vieno klausimo (apie vagystes) formulotė apėmė ir pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką atvejus. Juk pasikėsینimas padaryti veiką teisiškai yra vertinamas kaip nusikalstama veika. Jei ir kituose klausimuose būtų įtraukti pasikėsینimai, realaus nusikalstamumo įvertis galėtų padidėti.¹²

¹⁰ *Gyventojų skaičius metų pradžioje*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010206&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3212&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>> [žiūrėta 2008 06 05].

¹¹ Ši skaičių 2008 06 10 pateikė Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

¹² Prie realaus nusikalstamumo įverčio reiktų pridėti nusikalstamas veikas, nuo kurių nukentėjo juridiniai asmenys, ir veikas, kuriose nėra nukentėjusiojo. Daug būtų latentinių ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų – tokių kaip kontrabanda, mokesčių nesumokėjimas, apgaulingas apskaitos tvarkymas ir kitų. Tačiau šioms latentinėms nusikalstamoms veikoms aptikti taikomi kiti būdai. Šiame straipsnyje nagrinėjami tik gyventojų viktimologinių apklausų būdu gauti duomenys ir skaičiuojamas realiojo nusikalstamumo atitinkamos dalies įvertis.

Veiksniai, galintys ir padidinti, ir sumažinti realiojo nusikalstamumo reikšmę, yra respondentų mažas teisinis išprusimas kvalifikuojant veikas, ne visų aplinkybių žinojimas, netikslus prisiminimas, netikslus patirtos žalos įvertinimas ir kiti.

Galima suskaičiuoti, kad **2007 metais Lietuvoje iš visų nusikalstamų veikų, kurias 15–74 m. amžiaus gyventojai įvertino kaip nusikalstamas jų atžvilgiu, teisėsaugos institucijos užregistravo tik 0,4 proc.**¹³ Ankstesni realiojo nusikalstamumo įverčiai rodė gerokai didesnę užregistruojamų nusikalstamų veikų dalį – 1996 metais Lietuvoje buvo užregistruota 9 proc., 2004 metais – 11 proc.¹⁴ nusikalstamų nuo realaus nusikalstamumo įverčio¹⁵. Tokių didelių įverčių, paremtų ankstesniais tyrimais ir gautų atlikus Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinį tyrimą skirtumą lėmė pastarojo tyrimo naujas klausimynas, leidžiantis daug sėkmingiau aptikti latentinį nusikalstamumą.

Kyla klausimas, ką mums parodo registruotojo nusikalstamumo statistika, jei užregistruojama tik apie pusę procento realaus nusikalstamumo? Ar ji iš viso reikalinga? Juk registruotojo nusikalstamumo statistikos skaičiavimui reikalingi dideli išteklių – ikiteisminio tyrimo pareigūnai pildo daugybę statistinių kortelių, jų informacija tikrinama ir įvedama į kompiuterius, skaičiuojami statistiniai rodikliai, kuriamos statistinės ataskaitos, statistinė informacija analizuojama ir t. t. Tačiau dauguma pasaulio valstybių registruoja nusikalstamumą, skaičiuoja atitinkamus rodiklius ir juos analizuoja. Registruotojo nusikalstamumo statistika atspindi kvalifikuotų specialistų atliktus veikų vertinimus, pagrįstus įvairių, teisiškai reikšmingų aplinkybių ištyrimu ir įvertinimu. Tik iš registruotojo nusikalstamumo statistikos mes gauname informaciją apie asmenis, padariusius nusikalstamas veikas, jų ypatybes, apie padarytų veikų, nukentėjusių asmenų ir ikiteisminio tyrimo bei teismo nagrinėjimo įvairius aspektus. Šių aspektų informacija renkama sistemaiškai ir yra pagrindas analizuoti įvairius reiškinius. Svarbu tik suprasti, kad registruotasis nusikalstamumas sudaro labai mažą dalį realaus nusikalstamumo. Nereiktų suabsoliutinti nei registruotojo nusikalstamumo statistikos, nei viktimologinių tyrimų rezultatų. Kiekvienas iš šių informacijos šaltinių savaip atspindi realiojo nusikalstamumo vaizdą¹⁶, kiekvienas iš jų turi savo pranašumą ir trūkumą.

3. KODĖL UŽREGISTRUOJAMA TIEK MAŽAI NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ?

Žinant, kad užregistruojama tik apie pusę procento nusikalstamų veikų, kurias Lietuvos gyventojai įvertina kaip nusikalstamas jų atžvilgiu, kyla klausimas, kiek dėl

¹³ 39 428 veikos nuo 8 775 708 veikų sudaro 0,4 procento.

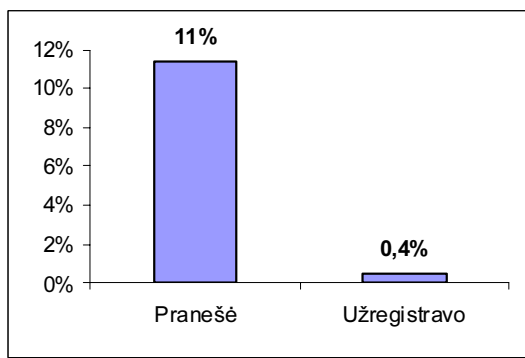
¹⁴ Uscila R., Kiškis A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis“. *Teisės problemos*. 2005. T. 4 (50). P. 81.

¹⁵ Kiškis A. Baudžiamųjų bylų kėlimo Lietuvoje bendrosios tendencijos. *Jurisprudencija*. 2000. T. 16(8). P. 73.

¹⁶ Justickis V. *Kriminologija*. 1 dalis. – Vilnius, 2001. P. 63–70.

to yra kalti patys gyventojai ir kiek teisėsaugos institucijos. Apie kokią dalį nusikalstamų veikų gyventojai praneša teisėsaugos institucijoms ir kokią šių pranešimų dalį jos užregistruoja kaip nusikalstamas veikas?

Remiantis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinio tyrimo duomenimis, **nukentėjusieji teisėsaugos institucijoms pranešė tik apie 11 proc. nusikalstamų veikų, nuo kurių jie nukentėjo 2007 metais Lietuvoje**¹⁷ (žr. 2 pav.). Ankstesni viktimologiniai tyrimai Lietuvoje rodė gerokai didesnę pranešimų apie nusikalstamas veikas dalį – apie pusę. NPLC 2008 metų viktimologiniame tyrime pranešimų dalis yra tokia maža dėl atskleistų gana paplitusių ir labai latentiškų nusikalstamų veikų – kyšininkavimo (pranešė tik apie **0,6 proc.** incidentų), neteisėto narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimo (pranešė tik apie **0,7 proc.** incidentų), viešosios tvarkos pažeidimų (pranešė apie **6 proc.** incidentų). Šios veikos sudarė didžiąją dalį visų veikų, nuo kurių nukentėjo respondentai.

2 pav. Realus nusikalstamumo įverčiai Lietuvoje 2007 metais

Priežastys, kodėl gyventojai nepraneša teisėsaugos institucijoms apie jų atžvilgiu padarytas nusikalstamas veikas, yra žinomos iš seniau Lietuvoje atliktų viktimologinių tyrimų. Pagrindiniai motyvai, dėl kurių gyventojai, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, kreipiasi į policiją, yra noras susigrąžinti nuosavybę bei noras, kad pažeidėjai būtų sugauti ir nubausti.¹⁸ Pagrindinės priežastys, kodėl gyventojai nesikreipia į policiją, yra manymas, kad policija negali nieko padaryti¹⁹, nesitikėjimas, kad policija gali padėti²⁰, nepasitikėjimas policijos ga-

limybėmis surasti nusikaltėlius.²¹ Visų tyrimų esmė yra ta pati – pagrindinė nesikreipimo į policiją priežastis yra manymas, kad policija negali nieko padaryti. Šis vertinimas – tai nepasitikėjimo policija atspindys. Jei gyventojai manytų, kad policija gali pakeisti padėtį ir darys viską, kad ją pakeistų, tai jie daug dažniau praneštų apie nusikalstamas veikas, nuo kurių nukentėjo.

Žiūrint į diagramą, pavaizduotą 2 paveiksle, kyla klausimas, kodėl toks didelis veikų, apie kurias pranešta, ir užregistruotų veikų skirtumas? Negi teisėsaugos institucijos užregistruoja 25 kartus mažiau nusikalstamų veikų, negu gyventojai jiems praneša? Patinka ar nemums tokie skaičiai, tačiau jie yra tokie. Jie gauti taikant nurodytus mokslinius metodus. Šiuos skaičius mes galime bandyti paaiškinti arba paneigti moksliniais metodais. Tik šiuo atveju mes negalime remtis savo ne moksliniais tyrimais paremta nuomone, pavyzdžiui, tokia: „aš manau, kad teisėsaugos institucijos užregistruoja ne mažiau kaip ketvirtadalį nusikalstamų veikų, apie kurias joms praneša“. Akivaizdu, kad teisėsaugos institucijos nėra kaltos dėl viso šio 25 kartų skirtumo. Didelė dalis respondentų, kurie atsakė, kad apie nusikalstamą veiką pranešė teisėsaugos institucijoms, tai padarė netinkamu būdu. Tokie respondentai, paskambinę į policiją, buvo kviečiami atvykti į nuovadą ar komisariatą, kad parašytų pareiškimą ir būtų apklausti. Tačiau jie to nepadarė dėl laiko stokos, netikėjimo, kad policija gali ką nors padaryti, ar dėl kitų priežasčių. Šie respondentai nurodo, kad jie pranešė apie veikas, nuo kurių nukentėjo, tačiau teisėsaugos institucijos šių veikų užregistruoti negalėjo dėl egzistuojančių procesinių reikalavimų.

4. KOKIA DALIS ASMENŲ NEIŠVENGĖ BAUSMĖS LIETUVOJE 2007 METAIS?

Žinome įvertį, kad teisėsaugos institucijos užregistravo 0,4 proc. veikų, kurias 15–74 m. amžiaus gyventojai įvertino kaip nusikalstamas jų atžvilgiu. Žinome, kad 2007 metais iš viso ištirta 44,5 proc. užregistruotų nusikalstamų veikų Lietuvoje²², t. y. apie pusė. Žinome, kad 2007 metais iš 22 703 asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas²³, 11 728 buvo nuteista bausmėmis, kurių vykdymas nėra atidėtas, ir jiems ne-

prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit36/lit36kn-liet.pdf>> [žiūrėta 2008 07 08].

²¹ Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją. 2007 metų balandis. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos <http://www.policija.lt:80/apklausa/Policija-prezentacija%202007_files/frame.htm> [žiūrėta 2008 07 08].

²² Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje per 2007 m. sausio-gruodžio mėnesius (Forma 1 Ž). Informatikos ir ryšių departamento statistinė ataskaita. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1z/2007/1z200712.htm>> [žiūrėta 2008 01 11].

²³ Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje per 2007 m. sausio-gruodžio mėnesius (Forma 30-SAV). Informatikos ir ryšių departamento statistinė ataskaita. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30/2007/f30-200712.htm>> [žiūrėta 2008 01 14].

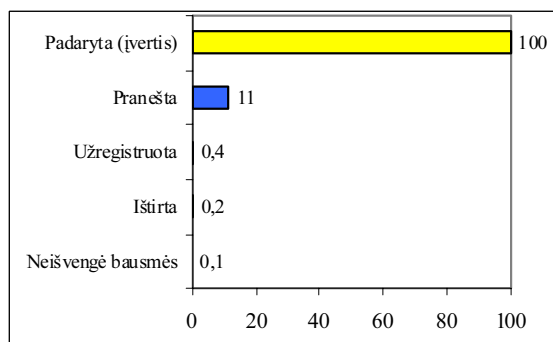
¹⁷ Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/reng/ren96/ren96-tyrimo-ataskaita.doc>> [žiūrėta 2008 06 18].

¹⁸ Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Moksliniai vadovai: Dapšys A., Babachinaitė G. Vilnius, Teisės institutas, 1997. P. 78. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit6d.zip>> [žiūrėta 2008 07 08].

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Dobryninas A., Gaidys V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė?* (Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą) – Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa. Vilnius, 2004. P. 24. Nusikalstamumo

buvo taikytas atleidimas nuo bausmės.²⁴ Taigi, 52 proc. asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, neišvengė bausmės (apie pusę). Iš čia gauname, kad **neišvengė bausmės asmenys, kurie padarė tik 0,1 proc. nusikalstamų veikų, kurias gyventojai įvertino kaip nusikalstamas jų atžvilgiu.**²⁵

3 pav. Nusikalstamų veikų, jų įverčių ir jas padariusių asmenų statistika Lietuvoje 2007 m., proc.

Ar tai teisingumas, jei mes nubaudžiame tik apie 0,1 % nusikalstamų veikų padariusius asmenis? Kokie tai asmenys, kuriems pritaikoma įstatymo galia?

Kriminologams gerai žinomas baudžiamojo teisingumo institucijų filtruojantis veikimas – dažniausiai nubaudžiami nevykėliai. Tai žmonės, kurie augo probleminėse, neturtingose šeimose, kurių tėvai nesirūpino vaikų auklėjimu, girtavo. Namuose vyravo berniai, muštynės. Vaikams, augantiems tokiose šeimose, nesisekė mokykloje. Jiems nesisekė ir darbo rinkoje susirasti gerai mokamą darbą. Tokiems žmonėms nepatinka „autsaiderių“ padėtis, jie nenori laikytis žaidimo, kuriame jie yra pralaimėtojai, taisyklių. Todėl jie pažeidinėja įstatymus, daro nusikaltimus. Jų padarytos nusikalstamos veikos santykinai lengviau ištiriamos. Jie neturi pinigų geram advokatui. Jų ir išvaizda ne tokia, kaip daugumos „padorių“ žmonių. Teisėjai jiems skiria griežtas bausmes – jie kitokie, jie nenori laikytis elgesio normų, jie turi suprasti, kad taip elgtis negalima...

Jei nubaudžiame tokią mažą dalį nusikalstamų veikų padariusių asmenų, gal reikia atsakyti bausmių ir brangiai kainuojančios baudžiamojo teisingumo institucijų sistemos? Manychiau, kad ne. Atsakymas bausmių vargu ar būtų didesnis teisingumas. Net esant nepalankioms aplinkybėms žmogus gali pasirinkti elgesio variantą. Priešingu atveju jis būtų nekaltas. Tačiau skir-

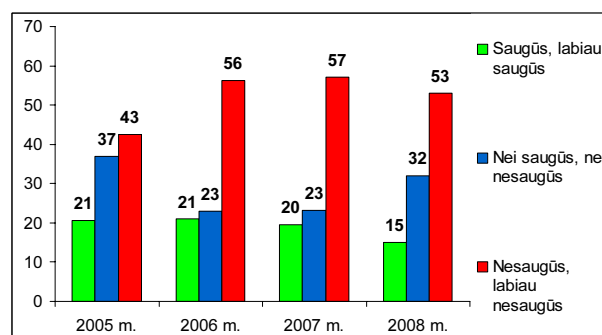
²⁴ Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose). 2007 metai. Nacionalinės teismų administracijos statistinė ataskaita. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/td/bbn-ba/bbn-ba200712.xls>> [žiūrėta 2008 07 09].

²⁵ Užregistruotos veikos sudaro 0,4 proc. realaus nusikalstamumo įverčio. Apie pusę užregistruotų veikų ištiriama (0,4 proc. / 2 = 0,2 proc.). Apie pusę įtariamų (kaltinamų) asmenų neišvengia bausmės (0,2 proc. / 2 = 0,1 proc.). Čia darome prielaidą, kad vieną nusikalstamą veiką padaro vienas asmuo. Žinoma, vienas asmuo padaro ir daugiau negu vieną nusikalstamą veiką. Taip pat viena veika gali būti padaryta kelių asmenų (bendrininkavimas).

dami bausmes teisėjai turėtų gerai žinoti šį, nors ir labai apytikslį, tačiau savo esme labai svarbų skaičių – 0,1 %. Turėtų žinoti filtruojantį baudžiamojo teisingumo poveikį ir mūsų visų – visuomenės – atsakomybės dalį už tai, kad joje išsaugo žmogus, nepaisantis svarbiausių elgesio normų. Šį skaičių turėtų žinoti ir politikai, savi valdos atstovai, kurie dažnai mano, kad nusikalstamumo problemos sprendimas – tai pirmiausia policijos, kitų baudžiamojo teisingumo institucijų reikalas. Šį skaičių turėtų žinoti ir visuomenė, kuri nori, kad būtų griežtina bausmės.

5. AR LIETUVOS GYVENTOJAI JAUČIASI SAUGŪS?

Lietuvoje kasmet atliekama daug apklausų, kuriomis siekiama įvertinti gyventojų saugumo jausmą. Rezultatai – gana skirtingi. Jie labai priklauso tiek nuo klausimo formuluotės, tiek ir nuo galimų atsakymų sąrašo bei kitų aspektų. Jei respondentui nepaliekama neutralaus atsakymo („nei saugus, nei nesaugus, nežinau“) galimybės, tai rezultatai būna labiau teigiami – gyventojų atsakymai rodo, kad jie jaučiasi saugesni.²⁶ Tačiau priverstinis reikalavimas apsispręsti, pasirinkti vieną iš priešingų atsakymo variantų, nepaliekant neutralaus atsakymo galimybės, metodiškai mažiau pagrįstas, gali iškreipti gaunamą vaizdą. Pateikdami galimų atsakymų variantus mes neturėtume respondentų „varyti į kampa“, versti juos atsakyti taip, kaip jie nenori.

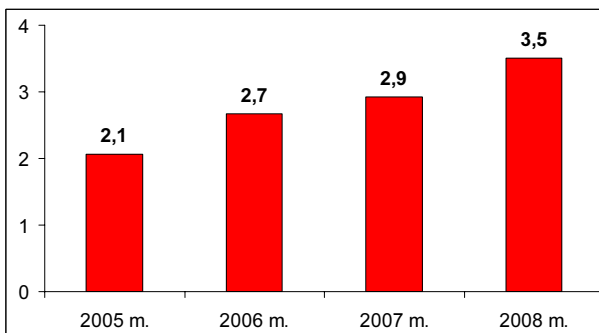
4 pav. Lietuvos gyventojų saugumo nuo nusikalstamų veikų jausmas, proc.

4 paveiksle pateikti apibendrinti rezultatai keturių reprezentatyvių tyrimų (N=1000), kuriuos kasmet atliko įvairios viešosios nuomonės tyrimo kompanijos Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro užsakymu pagal vienodą metodiką.²⁷ Matome, kad neutralų atsakymo variantą pasirenka vidutiniškai net 29 proc. respondentų. Negalima nesuteikti jiems tokios atsakymo galimybės.

²⁶ Uscila R., Kiškis A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis“. *Teisės problemos*. 2005. T. 4 (50). P. 84.

²⁷ Klausimo formuluotė: „Ar Jūs jaučiatės saugus Lietuvoje nuo įvairių nusikalstamų veikų/ nusikaltimų?“. Galimų atsakymų variantai: 1) Saugus; 2) Labiau saugus; 3) Nei saugus, nei nesaugus (neutrali pozicija, nežinau); 4) Labiau nesaugus; 5) Nesaugus.

Nors 4 paveiksle matyti daug saugumo jausmo aspektų, tačiau žiūrint į jį nėra lengva pasakyti, kaip keičiasi gyventojų saugumo jausmas Lietuvoje, jis didėja ar mažėja. Remiantis tų pačių Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro užsakytų reprezentatyvių tyrimų rezultatais 5 paveiksle pateiktas apskaičiuotas daugiau ar mažiau nesaugiai ir daugiau ar mažiau saugiai besijaučiančių Lietuvos gyventojų santykis. Matome aiškia tendenciją – **gyventojų nesaugumo Lietuvoje nuo nusikalstamų veikų jausmas 2005–2008 metais didėjo. 2008 metų balandžio mėnesį daugiau ar mažiau nesaugiai besijaučiančių gyventojų buvo 3,5 karto daugiau negu besijaučiančių daugiau ar mažiau saugiai.**²⁸

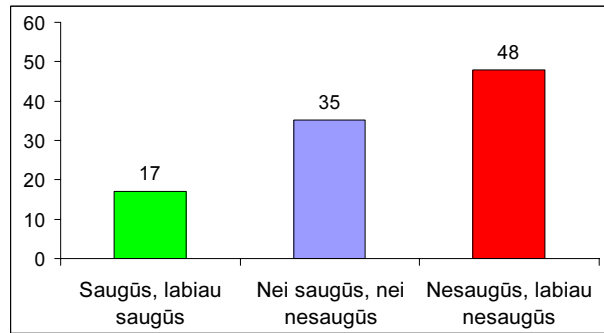
5 pav. Gyventojų atsakymų „Nesaugūs, labiau nesaugūs“ ir „Saugūs, labiau saugūs“ nuo nusikalstamų veikų/ nusikalstamų santykis

Sakoma, kaip paklausi, taip ir gausi. Tiriant gyventojų saugumo jausmą kartais neatkreipiamas dėmesys į vieną svarbų klausimo aspektą – tiriamas saugumo apskritai ar saugumo nuo nusikalstamų veikų jausmas. Klausime turime įvardyti – saugumas nuo ko. Jei neįvardijame, tai neišku, kaip klausimą supranta respondentas ir ką jis turi omenyje atsakinėdamas. Saugumo jausmas apskritai gali būti išskaidytas į daug aspektų, tarp kurių yra nemažai panašiai vertinamų aspektų (žr. 7 pav.).

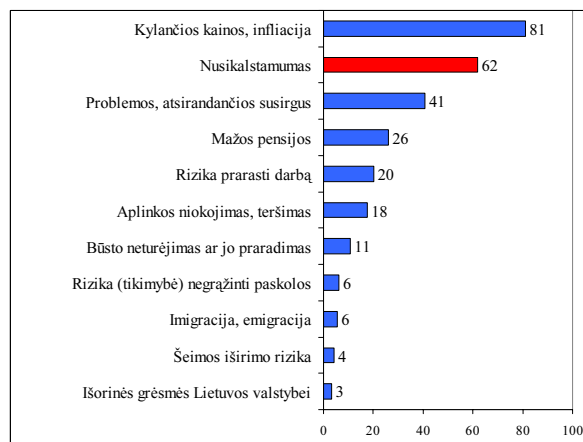
Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro užsakytame 2008 metų reprezentatyviame tyrime gauti gyventojų saugumo Lietuvoje apskritai rezultatai pateikti 6 pav. Matome, kad jie yra panašūs į to paties gyventojų saugumo Lietuvoje **nuo nusikalstamų veikų** tyrimo rezultatus, tik pastaruoju atveju (kai minimas nusikalstamumas) gyventojai jaučiasi šiek tiek nesaugesni. Ir ne atsitiktinai. **Gyventojų nesaugumo apskritai jausmą didinančių veiksnių sąrašė nusikalstamumas užima vieną iš aukščiausių – antrąją poziciją po kylančių kainų ir infliacijos** (žr. 7 pav.).²⁹

²⁸ Reprezentatyvią 15–74 metų amžiaus 1001 Lietuvos gyventojų apklausą atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „VILMORUS“ 2008 m. balandžio 10–13 dienomis. Inf. šaltinis: *Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/reng/ren96/ren96-tyrimo-ataskaita.doc>> [žiūrėta 2008 06 18].

²⁹ Klausimo formulotė: „Jūsų nesaugumo jausmą labiausiai di-

6 pav. Lietuvos gyventojų saugumo apskritai jausmas 2008 m. balandžio 10–13 d., proc.³⁰

7 pav. Gyventojų nesaugumo jausmą Lietuvoje labiausiai didina, proc.³¹

Analogiškai nusikalstamumo problema vertinama ir Europos Sąjungoje. Eurobarometro duomenimis, svarbiausių problemų sąrašė nusikalstamumas Europos Sąjungoje jau daug metų užima pirmąją arba antrąją pozicijas. Ankstesniais metais nusikalstamumas keisdavosi pirmąją antrąją vietomis su nedarbu, o pastaruoju metu nusikalstamumą lenkia kylančių kainų ir infliacijos pro-

dina: (ne daugiau kaip trys atsakymai)“. Galimų atsakymų variantai: 1) Rizika prarasti darbą; 2) Šeimos iširimo rizika; 3) Nusikalstamumas; 4) Problemos, atsirandančios susirgus; 5) Rizika (tikimybė) negražinti paskolos; 6) Imigracija (atvykimas), emigracija (išvykimas); 7) Kylančios kainos, infliacija; 8) Mažos pensijos; 9) Būsto neturėjimas ar jo praradimas; 10) Išorinės grėsmės Lietuvos valstybei; 11) Aplinkos niokojimas, teršimas.

³⁰ Klausimo formulotė: „Ar Jūs jaučiatės saugūs Lietuvoje?“. Galimų atsakymų variantai: 1) Saugūs; 2) Labiau saugūs; 3) Nei saugūs, nei nesaugūs (neutrali pozicija, nežinau); 4) Labiau nesaugūs; 5) Nesaugūs.

³¹ Reprezentatyvią 15–74 metų amžiaus 1001 Lietuvos gyventojų apklausą atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „VILMORUS“ 2008 m. balandžio 10–13 dienomis. Inf. šaltinis: *Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/reng/ren96/ren96-tyrimo-ataskaita.doc>> [žiūrėta 2008 06 18].

blema (žr. 8 pav.). Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų reprezentatyvaus tyrimo rezultatuose pirmieji du veiksniai (kylančios kainos, infliacija ir nusikalstamumas), labiausiai didinantys nesaugumo jausmą Lietuvoje, pagal savo išsidėstymą atitiko 2007 metų rudens Eurobarometro svarbiausių problemų tyrimo rezultatus.

Lietuvos gyventojų nuomone, kad ateityje Europos Sąjunga būtų stipresnė, daugiausiai dėmesio reikėtų skirti tokiems aspektams kaip socialinės problemos, kova su nusikalstamumu bei energetikos klausimai.³² Vidutinio europiečio nuomone, siekiant stiprinti Europos Sąjungą, prioritetą turėtų būti teikiamas visų pirma kovai su nusikalstamumu, imigracijos bei aplinkos apsaugos klausimams (žr. 9 pav.).

	Lietuva 2007 rudenį	Lietuva 2007 pavasarį	ES – 27 2007 rudenį	ES – 25 2007 pavasarį
Kylančios kainos, infliacija	62%	38%	26%	18%
Nusikalstamumas	34%	44%	24%	24%
Sveikatos apsaugos sistema	20%	19%	21%	18%
Ekonominė padėtis	18%	26%	17%	20%
Mokesčiai	15%	12%	9%	8%
Pensijos	12%	12%	14%	12%
Aprūpinimas būstu	9%	7%	8%	8%
Nedarbas	7%	13%	27%	34%
Švietimo sistema	7%	5%	9%	9%
Imigracija	6%	9%	15%	15%
Energetika	5%	8%	4%	4%
Aplinkos apsauga	1%	1%	7%	7%
Terorizmas	1%	1%	10%	12%
Gynyba, užsienio politika	0%	1%	2%	2%
Kita	1%	2%	2%	1%

KLAUSIMAS: Kokios dvi svarbiausios problemos šiuo metu iškyla Lietuvoje?

8 pav. Svarbiausios problemos Lietuvoje ir Europos Sąjungoje³³

	Lietuva	ES - 27
Socialiniai klausimai	47%	26%
Kova su nusikalstamumu	41%	36%
Energetikos klausimai	36%	27%
Vidaus rinka	25%	15%
Europos užsienio politika	18%	17%
Imigracijos klausimai	17%	33%
Europos gynybos politika	15%	15%
Europos švietimo politika	15%	14%
Aplinkos klausimai	15%	33%
Moksliniai tyrimai	13%	15%
Solidarumas su skurdžiaisiais regionais	12%	20%
Kultūros politika	7%	6%
Nė vienas iš šių	1%	1%
Kitas	1%	1%
N / N	1%	4%

KLAUSIMAS: Pastaraisiais metais Europos vienijimasis buvo sutelktas ties įvairiais klausimais. Jūsų manymu, kuriuos aspektus Europos institucijos turėtų pabrėžti ateinančiais metais, kad ateityje Europos Sąjunga būtų stipresnė?

9 pav. Vieningos Europos Sąjungos stiprinimo veiksniai³⁴

³² Eurobarometro (2007 m. rudenį) duomenimis.

³³ Eurobarometras 68. Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje. 2007 m. rudenį. Šalies ataskaita. Lietuva. Europos Komisija <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb68_lt_nat.pdf> [žiūrėta 2008 08 11].

³⁴ Ten pat.

IŠVADOS

Nusikalstamumas – gerokai didesnė problema, negu daug kam atrodo. Tai, kad net 60 proc. Lietuvos gyventojų per metus teigia nukentėję nuo nusikalstamų veikų, kad teisėsaugos institucijos Lietuvoje užregistruoja tik apie 0,4 proc. nusikalstamų veikų, kurias gyventojai įvertina kaip nusikalstamas jų atžvilgiu, kad Lietuvos gyventojų nesaugumo nuo nusikalstamų veikų jausmas didėja ir kad Lietuvos bei Europos Sąjungos gyventojai nusikalstamumą vertina kaip vieną iš didžiausių problemų – verčia susimąstyti, ar teikiamas tinkamas dėmesys ir ištekliškai nusikalstamumo problemoms spręsti.

Čia pateikti įverčiai yra labai apytiksliai. Respondentai nėra teisininkai. Jie negali tiksliai kvalifikuoti veikų. Nėra žinomos ir veikoms kvalifikuoti reikalingos aplinkybės. Skaiciuojant įverčius nebuvo galima atsižvelgti į daugybę juos veikiančių veiksnių, buvo daromos įvairios prielaidos. Tačiau skaičiuoti statistinių dydžių kokybinė prasme santykiai leidžia daryti esmines išvadas.

NPLC 2008 metų viktimologinio tyrimo anketoje buvo klausiama, ar respondentas nukentėjo nuo viešosios tvarkos pažeidimų. Klausime buvo pavartota Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso formuluotė, apimanti nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Šis klausimas – diskutuotinas tyrimo aspektas. Atsakydami respondantai negalėjo atskirti viešosios tvarkos pažeidimo (nusikalstama veika) nuo nedidelio chuliganizmo (administracinis teisės pažeidimas). Šių veikų formuluotės atitinkamuose kodeksuose yra panašios. Net teisininkams yra sunku atriboti viešosios tvarkos pažeidimą nuo nedidelio chuliganizmo. Tačiau įstatymai turi būti suprantami žmonėms. Dėl to, kad yra neaiškus įstatymas, mes neturėtume atsakyti tyrimų. Mes galime ir privalome tyrinėti labai paplitusius ir latentinius viešosios tvarkos pažeidimus. Įstatymų leidėjas turėtų šią problemą išspręsti – pateikti tokias formuluotes, kuriose nebūtų šių veikų atribojimo problemos, arba visas šio pobūdžio veikas priskirti tik administracinei ar tik baudžiamajai teisei.

Neregistruotos nusikalstamumo dalies atskleidimas ir įvertinimas – sudėtingas procesas. Padaryti nedideli klausimyno pakeitimai gali duoti netikėtai didelius tyrimo rezultatų pokyčius. Būtina ir toliau tobulinti latentinio nusikalstamumo tyrimo metodiką, į gyventojų apklausas įtraukiant naujas nusikalstamų veikų rūšis, reguliariai ir nešališkai nacionaliniu mastu vertinti realųjį nusikalstamumą bei gyventojų saugumo jausmą.

Siekiant sumažinti neregistruotą nusikalstamumo dalį reikia didinti pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis gerinant jų aprūpinimą, keliant kvalifikaciją ir orientuojant į pagalbą visuomenei. Būtina informuoti visuomenę apie tinkamus pranešimų apie nusikalstamas veikas būdus ir šių pranešimų svarbą sprendžiant nusikalstamumo problemas. Nėra užregistruoto pranešimo – nėra ir problemos, nėra ir papildomų galimybių ją spręsti.

Nusikalstamumo būklė negali būti vertinama remiantis vien registruotąja jo dalimi. Teisėsaugos institu-

cijos neturi vengti registruoti nusikalstamas veikas, o jų darbas negali būti vertinamas pagal užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių.

Daugiau kaip 99 proc. nusikalstamų veikų padarę asmenys išvengia realios bausmės. Todėl nelogiška nusikalstamumo problemą palikti spręsti teisėsaugai, tikėtis iš jos didelio poveikio nusikalstamumui. Daugiausia dėmesio turi būti skiriama prevencijai.

LITERATŪRA

1. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose). 2007 metai. Nacionalinės teismų administracijos statistinė ataskaita.* Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/td/bbn-ba/bbn-ba200712.xls>> [žiūrėta 2008 07 09].
2. Dobryninas, A.; Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? (Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą).* Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa. Vilnius, 2004. P. 24. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit36/lit36kn-liet.pdf>> [žiūrėta 2008 07 08].
3. *Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje per 2007 m. sausio–gruodžio mėnesius (Forma 30-SAV).* Informatikos ir ryšių departamento statistinė ataskaita. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30/2007/f30-200712.htm>> [žiūrėta 2008 01 14].
4. *Duomenys apie asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikoje (Forma 50-SAV).* Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistinės ataskaitos. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f50/f50.htm>> [žiūrėta 2008 06 20].
5. *Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje per 2007 m. sausio–gruodžio mėnesius (Forma 1 Ž).* Informatikos ir ryšių departamento statistinė ataskaita. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1z/2007/1z200712.htm>> [žiūrėta 2008 01 11].
6. *Eurobarometras 68. Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje. 2007 m. rudenio. Šalies ataskaita. Lietuva.* Europos Komisija <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb68_it_nat.pdf> [žiūrėta 2008 08 11].
7. *Gyventojų skaičius metų pradžioje.* Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010206&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=3212&1QY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>> [žiūrėta 2008 06 05].
8. Justickis, V. *Kriminologija.* 1 dalis. Vilnius, 2001. P. 63–70.
9. Kiškis, A. Baudžiamųjų bylų kėlimo Lietuvoje bendrosios tendencijos. *Jurisprudencija.* 2000. T. 16(8). P. 73.
10. *Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją. 2007 metų balandis.* Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos <http://www.policija.lt:80/apklausa/Policija-prezentacija%202007_files/frame.htm> [žiūrėta 2008 07 08].
11. *Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas.* Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit44-NPLC-2005m-vikt-tyr.pdf>> [žiūrėta 2006 03 20].
12. *National Crime Victimization Survey. The Questionnaire.* U. S. Department of Justice. Bureau of Justice Statistics <<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/ncvs104.pdf>> [žiūrėta 2008 06 18].
13. *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 metų viktimologinis tyrimas.* Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit53/lit53.htm>> [žiūrėta 2007 01 16].
14. *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2007 metų viktimologinis tyrimas.* Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit56.pdf>> [žiūrėta 2007 06 18].
15. Rudzkiš, T. Latentinės nusikalstamumo dalies prognozavimo klausimu. *Jurisprudencija.* 2008. Nr. 4(106). P. 88.
16. *Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita.* Moksliniai vadovai: Dapšys A., Babachinaitė G. Vilnius: Teisės institutas, 1997. P. 78. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit6d.zip>> [žiūrėta 2008 07 08].
17. Uscila, R.; Kiškis, A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis“. *Teisės problemos.* 2005. T. 4 (50). P. 81.
18. *Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas.* Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/reng/ren96/ren96-tyrimo-atas.kaita.doc>> [žiūrėta 2008 06 18].

CRIME IN LITHUANIA: WHAT IS BEHIND THE OFFICIAL STATISTICS?

Alfredas Kiškis *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

According to official statistics crime victims formed only 1.3 percent of the population of Lithuania in 2007. From this point of view it seems that crime in Lithuania is not a serious problem. However, crime victim surveys show a different picture.

The underlying crime in Lithuania is measured by a survey of residents (N=1001) of 15-74 years old from 22 cities and 64 rural areas. The survey has been conducted by the Public Opinion and Market Research Centre "Vilmorus" during April 10-13, 2008 on the request by Centre for Crime Prevention in Lithuania. The questionnaire of the survey was prepared by the Centre. The respondents were asked questions on their personal injuries in Lithuania during 2007 due to the following types of criminal offences:

- Theft;
- Infliction of pain or disorder of health;
- Rape;
- Robbery;
- Fraud;
- Intentional destruction or damage of property;

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminology, associated professor.

- Illegal impact on electronical data or information system;
- Bribery;
- Illegal dissemination of narcotic substances;
- Public nuisance;
- Other criminal offences.

According to the survey as many as 60 percent of the respondents indicated that they had become victims of criminal offences in Lithuania in 2007. It is 46 times more than demonstrated by the official statistics. The results of the survey show that the estimate of the underlying crime in Lithuania during 2007 was 223 times higher than registered crime. In other words, registered crime in Lithuania in 2007 was only 0.4 percent of the estimated underlying crime.

According to the survey only 11 percent of criminal offences were reported. One of the reasons of this low indication is the spread of very latent criminal offences: bribery (only 0.6 percent of incidents were reported), illegal distribution of narcotic substances (only 0.7 percent of incidents were reported) and public nuisances (6 percent of incidents were reported).

These criminal offences formed most of the offences from which the respondents were injured in Lithuania in 2007.

The results of the residents survey, compared with the official criminal justice statistics show that criminal penalties were actually applied to persons who committed only 0,1 percent of the estimate number of real crime in Lithuania in 2007. Only 44.5 percent of registered criminal offences, were investigated in Lithuania in 2007. 52 percent of persons charged with criminal offences were penalized by real applicable penalties.

As showed by representative crime victim surveys (N=1000) conducted on the basis of the same methodology by different public opinion research companies in 2005-2008, the residents of Lithuania felt less secure from criminal offences in 2007 than before. On April 10-13, 2008 a number of respondents who answered that they felt more or less insecure was 3.5 times higher than a number of those who answered that they felt more or less secure.

Keywords: registered crime, underlying crime, victimological surveys, sense of security.